

ЕТНОСОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД ТА ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ ГАЛИЦЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ 60-90-х рр. XIX СТОЛІТТЯ У ПРАЦЯХ Ф. І. СВИСТУНА

У статті досліджуються погляди Ф. І. Свистуна на етносоціальний склад та політичні уподобання галицької інтелігенції Східної Галичини 60-90-х рр. XIX ст.

Ключові слова: галицька інтелігенція, Східна Галичина.

Активним учасником подій, які відбувались у Галичині, зокрема в східній її частині, у 60-90-х рр. XIX ст., була галицька інтелігенція. Її діяльність знайшла своє відображення в значній кількості видань [1-9; 13-14]. Серед них безперечно заслугове на увагу науковий доробок Філіпа Івановича Свистуна [10-12], в якому вміщено дані про етносоціальний склад і політичні погляди галицької інтелігенції Східної Галичини у зазначений період.

Даючи загальну характеристику становища галицького краю під владою Австро-Угорщини наприкінці XIX ст. Ф.І. Свистун нараховує загальну чисельність інтелігенції в Галичині близько 30 тис. осіб. До складу мирської інтелігенції (без духовенства) увійшло близько 5000 чиновників (із них 2120 політичних, 198 судових, 2600 залізничних, 94 фінансових), 211 нотаріусів (спільно з Буковиною), 465 адвокатів (спільно з Буковиною), близько 560 фармацевтів, більше 800 докторів медицини, близько 190 магістрів хірургії, близько 140 ветеринарів, 149 професорів і доцентів університетів (із них 61 – у Львові), 60 професорів, доцентів і асистентів львівської політехніки, 15 викладачів школи ветеринарів у Львові, 45 викладачів двох промислових шкіл Львова і Кракова, 720 учителів гімназій і реальних училищ (станом на 1891 р.), близько 170 викладачів учительських семінарій, 5617 учителів народних шкіл і близько 120 вчителів у інших навчальних закладах. До цієї кількості додається близько 4000 поміщиків, управителів маєтків і орендарів із середньою освітою, близько 5200 представників духовенства і близько 3000 чиновників у відставці та представників інших професій [11, с.498-500]. Поповнення чисельного складу інтелігенції здійснювалось завдяки випускників гімназій, ремісничих училищ та університетів [11, с.654, 665, 666, 669]. Разом з тим, Ф.І. Свистун відзначає й значимість у соціальній структурі того часу й духовної інтелігенції, кількісні показники якої почали зростати в порівнянні із серединою XIX ст. Нажаль, дослідник не зміг навести необхідних статистичних даних.

На переконання Ф.І. Свистуна, кількісні показники галицької інтелігенції Австро-Угорщини серйозно залежали від сусідньої Росії. Так, наприклад, протягом 1866-1875 рр. відбувалась еміграція значної частки галицької інтелігенції до Росії [12, с.97]. Конкретним прикладом може слугувати й згадка автора про запрошення з боку Росії уніатського духовенства до Холмської парафії [12, с.97].

Потрібно відзначити також прагнення Ф.І. Свистуна з'ясувати національне представництво в середовищі галицької інтелігенції. Зокрема, у своїй праці «Прикарпатська Русь під владою Австрії» він розрізняє руську (українську), польську, єврейську та німецьку інтелігенцію [11, с.500].

Для обрахунку української інтелігенції Ф.І. Свистун взяв до уваги відсоткове відношення учнів греко-католицького обряду в середніх навчальних закладах. Станом на 1882-1892 рр. воно складало близько 17%, що у кількісному вимірі становить 3400 осіб. У зазначені відсотки увійшли українські учні, які переважно в подальшому стали священиками, вчителями, лікарями, адвокатами та нотаріусами. Оскільки кількість уніатського духовенства складала 2292 особи, то на мирську інтелігенцію припало 1100 осіб. Кількість незначна. На одного українського інтелігента припадало 19 представників польської, єврейської та німецької інтелігенції. На основі інших підрахунків, що базуються на відсотковому відношенні учнів української національності в середніх навчальних закладах до і після 1870 р., вказується показник у 500-600 осіб [11, с.500-501].

Ф.І. Свистун зробив спробу визначити й чисельність вчителів-українців. У зв'язку з тим, що на початку існування учительських семінарій у чоловічих було 32% українців, у жіночих їх майже не було, на думку автора, чисельність українців-вчителів у східному регіоні Галичини становила 1600-1700 осіб. Частка учнів української національності в учительських семінаріях постійно зменшувалася, і в 1891 р. складала лише 21,5%. У той же час кількість у жіночих семінаріях зросла до 7%. Підсумовуючи свої підрахунки, Ф.І. Свистун вказує на серйозну загрозу українському учительству з боку польського учительського складу, який постійно зростає [11, с.501-502].

Попри малий відсоток української інтелігенції в Східній Галичині, вона, на думку дослідника, «добре тримається» [11, с.502]. Народні учителі, бідні сільські священики, викладачі середніх навчальних закладів і нижчі чиновники боролися за існування своєї національності. Чиновництво в державних службах (політичне чиновництво), як зазначав дослідник, не визнавало своєї національної приналежності. Проте воно складало незначну кількість. Більшість українських чиновників зосереджувалась у судах і фінансових відомствах. Фактично закритим був доступ українців до чиновницьких посад у залізничній службі. На пошті та телеграфі українці займали лише посади нижчого рівня [11, с.502-503].

Значно скупіші дані в працях Ф.І. Свистуна знаходимо щодо кількісного та професійного представництва інших національностей у середовищі галицької інтелігенції. Так, він лише зазначив, що більшість польської інтелігенції складали чиновники і вчителі. Проте надзвичайно цінним, на наш погляд, є повідомлення, яке свідчить про те, що польська інтелігенція формувалась у Галичині не лише з галицьких поляків, а й з числа переселенців, зокрема із Пруссії. Більшість із них стала працювати на освітянській

нів. Такі постаті, як Цвиклинський (філолог), Даниш (педагог), Дембінський (історик) та Цесельський (ботанік) були професорами Львівського університету. Серед переселенців видними представниками галицької інтелігенції стали Гоголевський (директор промислової школи у Львові), Коритовський (віце-президент крайової фінансової дирекції), Морачевський (начальник будівельного бюро намісництва), Гохбергер (архітектор). Достатньо багато було поляків-емігрантів із Росії. Більшість із них працювала в Львівській політехніці, а Калина, Шаховський, Радзишевський, Дибовський, Семирадський – у Львівському університеті [11, с.510-511]. Загалом основу поповнення польської галицької інтелігенції склали польські селяни Західної Галичини. Останні ніколи не поривали зв'язку із ріднею, своїми садами і містечками [10, с.55].

Незначну інформацію знаходимо щодо єврейського представництва серед галицької інтелігенції. Вказується, що достатньо тривалий час єврейська інтелігенція в Галичині співчувала німецькому лібералізму, лише для виду виставляла свою прихильність польській справі, і ототожнювала свою приналежність до німецької культури. Але в останній третині XIX ст. серед єврейської інтелігенції відбулось зміщення акцентів у бік національного духу [11, с.485].

Представництво німецької національності у складі галицької інтелігенції констатується лише як факт. Слід зауважити, що однією з причин такого недолаку, на думку дослідника, було те, що більшість її склали євреї, які ототожнювали себе з німцями. Німецько-єврейська інтелігенція була представлена в основному адвокатами та лікарями [11, с.474]. В роботі, присвяченій 90-й річниці вступу на престол імператора Франца Йосифа, знаходимо відомості про те, що наприкінці 60-х рр. XIX ст. німецькі професори були витіснені польськими викладачами з кафедр Львівського університету [10, с.33]. Така ж доля спіткала й німецьких чиновників [10, с.33].

Крім зазначених національностей, на території галицького краю проживало 5827 чехів, 208 словенців, 283 румун [11, с.467]. Однак даних про їх представництво серед галицької інтелігенції станом на 60-90-ті рр. XIX ст. Ф.І. Свистун не наводить, хоча й мають місце згадки про вчителів і чиновників чехів у першій половині XIX ст. [12, с.74]. У той же час, цінним джерелом можуть слугувати свідчення про те, що росіяни приймали в себе як вчителів польське, чеське та галицько-русинське учительство [12, с.98].

У працях Ф.І. Свистуна вміщено також дані про політичні погляди галицької інтелігенції.

Безперечно, найбільше інформації стосується української галицької інтелігенції. Її політичні уподобання вказували на їх розмаїття. Права руської народності (українців) боронила незначна духовна і світська інтелігенція.

Ф.І. Свистун вважав, що самим важливим наслідком польського повстання 1863 р. для Галицької Русі стала поява українофільства (народовства), яке формувалось під впливом «Кобзаря» Т. Шевченка та українських письменників. Носієм національної ідеї стала молода галицька інтелігенція [11, с.151].

Галицьке українофільство дослідник поділяє на літературне та політичне. Представники першого займались виключно культурно-просвітньою діяльністю. Політичне ж українофільство (мазепинство), на переконання Філіпа Івановича, знайшло собі підтримку в «київських поляків-емігрантів» та в особі галицького намісника графа А. Годуховського [12, с.52], з подачі якого до галицької крайової ради допускались лише українофіли [12, с.52]. Такі дії мали успіхи. Політичне українофільство міцніло, видавало свій часопис «Правда». Потрібно наголосити, що, попри свої москвофільські погляди, Ф.І. Свистун віддав належне успіхам українофільства, справедливо відмічаючи важливу роль у цьому М. Драгоманова [12, с.118]. У той же час, як вважав Ф.І. Свистун, українофільську течію поповнювали в основному чинovníки та вчителі, одні – зі страху, інші – з розрахунку. На підкріплення своїх суджень він наводить тогочасні міркування: «... вся влада тепер в руках поляків, і уряди, і школи; поляки можуть ополячити весь наш народ, тому краще, якщо ми будемо якимись українцями, чим поляками – з українця скоріше буде русин, чим з поляка... краще покалічити нашу мову, ніж її зовсім втратити» [12, с.52]. У своєму протистоянні з поляками та москвофілами українофіли, очолювані Ю. Романчуком пішли на співпрацю із австрійцями. Результатом цього стало проголошення Ю. Романчуком, з подачі австрійської влади, в 1890 р. в Галичині «нові ери». Однак серед українофілів знайшлися противники угодовства [12, с.122]. Останнє безумовно дало поштовх до радикалізму, формування українських політичних партій у Східній Галичині [12, с.122].

Крім українофільства, в середовищі української галицької інтелігенції мав місце і москвофільський рух. Серйозним поштовхом до цього стало поширення слов'янофільських ідей на території краю [11, с.368-371]. До найвизначніших представників москвофільства Ф.І. Свистун справедливо відніс І. Наумовича. Однією із головних структур москвофільства було товариство ім. М. Качковського. Навколо нього гуртувалась українська галицька інтелігенція, прихильна до москвофільського руху [10, с.47]. Слід підкреслити, що Федір Іванович, відзначаючи значне місце і роль зазначеного товариства у тогочасному галицькому суспільстві, ставить його значно вище від галицьких товариств «Просвіта» [10, с.47], що не зовсім відповідає фактам. Адже лише до 1874 р. галицькими «Просвітами» було опубліковано 81628 книжок [3, с.55]. Разом із тим, потрібно вказати й на те, що Ф.І. Свистун відмітив зменшення на кінець XIX ст. впливу москвофільства на галицьке суспільство. Значним ударом для нього стали процеси Ольги Грабар у 1882 р. [12, с.120] та утворення Української націонал-демократичної партії в 1899 р. [12, с.122].

У працях Ф.І. Свистуна знаходимо також інформацію про політичні погляди інших національних представників галицької інтелігенції кінця 60-90-х рр. XIX ст.

Значну увагу дослідник приділив політичним уподобанням польської інтелігенції. На його переконання, вона практично пов-

ністю була прихильником аристократичної (краківської) партії. Більшість у ній складала «люди вчені і здібні, вони задавали тон у польській політиці» [12, с.43]. Польська демократична партія у них не знайшла підтримки. Причина такого ставлення, з точки зору дослідника, полягала в тому, що польська інтелігенція знаходилась у залежності від державних властей, а тому заклики до демократії в імперії не могли мати успіху [11, с.568]. Їх більше приваблювали твердження, що ворогами Польщі є свобода релігії, безконфесійність, космополітична демократія і панславізм, а для народу, який втратив свою незалежність, великим щастям є збереження своїх прав, мови людей в уряді тощо [11, с.569]. Наприкінці XIX ст. на території галицького краю поширювалися соціалістичні ідеї. Їх прихильниками ставали вихованці учительських семінарій. Окремі представники польської інтелігенції прагнули надати галицькому соціалізму національно-польського забарвлення. Однак такі прагнення не увінчались успіхом [11, с.584]. Головним своїм завданням польська інтелігенція вважала національно-патріотичну, культурно-просвітницьку роботу в масах.

Ф.І. Свистун згадує і про прагнення польської громадськості, в т. ч. і інтелігенції отримати «автономію за зразком Угорщини», яке на початку 70-х рр. XIX ст. знаходило все менше і менше прихильників [11, с.322]. У цей же час на порядок денний серед польської інтелігенції вийшло питання ставлення до проросійських поглядів і російської політики в Галичині. До галицько-російського питання дослідник зафіксував двоєке ставлення серед поляків: з одного боку, поступки для українців Галичини підуть на користь Росії, з іншого боку – вони могли б пом'якшити польське питання в Росії. Між тим, «всі без винятку поляки вимагали, щоб галицька Русь (українці – С.О.) визнали свою національну окремість від великоросів» [11, с.334]. Тому й мали місце дії, спрямовані на прихильність до українофільства як протиположності москвофільству. Як приклад, Ф.І. Свистун вказує на передання українофілам з боку польської адміністрації руської гімназії в Галичині [11, с.415]. Під впливом «нової ери» польська інтелігенція та католицьке духовенство розгорнуло агітацію серед сповідуючих католицизм, покидану викорінювати серед них розмовну українську мову [11, с.449].

У публікаціях дослідника простежується теза про те, що досить довгий час єврейська інтелігенція в Галичині співчувала німецькому лібералізму, і лише для виду виставляла свою прихильність польській справі та ототожнювала свою приналежність до німецької культури. Але в останній третині XIX ст. серед єврейської інтелігенції відбулось зміщення акцентів у напрямку національного духу. Розпочався процес політизації, було взято курс на створення політичного товариства [11, с.485-487].

Таким чином, науковий доробок Ф.І. Свистуна відіграє важливу роль у з'ясуванні цілої низки аспектів, пов'язаних із соціально-політичними та культурно-освітніми процесами, що відбувались в Східній Галичині в 60-90-х рр. XIX ст. Його публікації дозволяють нам значно розширити дані про етносоціальний

склад галицької інтелігенції Східної Галичини у зазначений період, констатувати наявність за національною ознакою в її середовищі українців, поляків, німців та євреїв. Щоправда, відомості про останні три нації, представлені скупими даними. На жаль, нічого не вказується про представництво інших національностей у складі галицької інтелігенції. Роботи Ф.І. Свистуна, попри уподобання та переконання автора, надають цінну допомогу у встановленні розмаїття політичних поглядів галицької інтелігенції Східної Галичини 60-90-х рр. XIX ст.

Список використаних джерел:

1. Баран О. Українська сільська інтелігенція Галичини (кінець XIX ст. – 1939 р.); спроби ідентифікації / О. Баран // Галичина. – 2005. – № 11. – С. 307–313.
2. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.) / Василь Верига. – Львів : Світ, 1996. – 447 с.
3. Красівський О. Галичина у першій чверті XX ст.: проблеми польсько-українських стосунків / О. Красівський. – Львів : Вид-во ЛФУАДУ, 2000. – 416 с.
4. Макаруч С.А. Етносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма / С.А. Макаруч. – Львов : Вищ. шк., 1983. – 256 с.
5. Мисак Н. Викадачі-українці Львівської політехнічної школи наприкінці XIX – на початку XX ст. / Н. Мисак // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Іст. науки. – Острог, 2005. – Вип. 6. – С. 160–168.
6. Мисак Н. Викадачі-українці у Львівському університеті наприкінці XIX – на початку XX ст. / Н. Мисак // Шляхами історії : наук. зб. іст. факту ЛНУ ім. І. Франка на пошану професора Костянтина Кондратюка ; [упоряд. Олексій Сухий]. – Львів : Піраміда, 2004. – С. 207–224.
7. Москвофільство : документи і матеріали / [вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 236 с.
8. Осечинський В.К. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В.К. Осечинський. – Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1954. – 188 с.
9. Пашаева Н.М. Очерки истории русского движения в Галичине XIX–XX вв. / Н.М. Пашаева. – М. : Гос. публ. ист. б-ка России, 2001. – 201 с.
10. Свитун Ф.И. В память 60-летней годовщины вступления на престол императора Франца Иосифа I : исторический воспоминания. – Львов : Изд. общества им. М. Качковского, 1908. – 64 с.
11. Свистун Ф.И. Прикарпатская Русь под владением Австрии : в 2 ч. / Ф.И. Свистун. – Львов : Издание О.А. Маркова, 1896. – Ч. 2. – 743 с.
12. Свистун Ф.И. Що то єсть украинофільство? Его история и теперешняя характеристика / Ф.И. Свистун. – Львов : Изд. общества им. М. Качковского, 1912. – 135 с.
13. Сухий О. Галичина між сходом і заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. / О. Сухий. – Львів : Львів. держ. ун-т ім. І. Франка ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – 204 с.
14. Сухий О.М. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XX ст.) / О.М. Сухий. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2003. – 498 с.

In the article the looks are investigated of F.Svustun on ethno-social composition and political inclinations of Galychyna intelligentsia of East Galychyna 60-90th XIX of century.

Key words: *Galychyna intelligentsia, East Galychyna.*

Отримано: 2.06.2011

УДК 94(498)«1990/2007»:070:94(477)

Т. Г. Рендюк

УКРАЇНСЬКА ТЕМАТИКА У ЗМІ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНОЇ РУМУНІЇ (1990-2007 рр.)

У статті розкриваються особливості висвітлення української тематики у засобах масової інформації Румунії за перші півтора десятиліття незалежності України з акцентом на витоки відповідних інформаційних кампаній та форми їхнього прояву у сфері забезпечення прав румунської меншини, яка проживає на території нашої держави.

Ключові слова: *українська тематика, інформаційні кампанії; інформаційний вплив; національні меншини, засоби масової інформації.*

Протягом перших 15-ти років незалежності України спостерігалась зростаюча присутність української проблематики у засобах масової інформації сусідньої Румунії. За своєю активністю та масштабами можна стверджувати про наявність цілеспрямованих інформаційних кампаній, які можна класифікувати як стратегічні й тактичні. До першої категорії відносилися такі кампанії як презентація України, починаючи з перших днів її існування як незалежної держави; формування румунської громадської думки щодо позиції української сторони під час переговорного процесу з підготовки та підписання Договору про відносини добросусідства та співробітництва між Україною та Румунією; відслідкування підходів України щодо забезпечення прав румунської меншини, яка проживає на території нашої держави; коментування дій української сторони щодо відновлення глибоководного суднового ходу «р. Дунай – Чорне море», облаштування о. Зміїний, а також щодо позиції Києва в ході розгляду в Міжнародному Суді ООН в Гаазі справи «Делімітація морських просторів (Румунія проти України)» стосовно розмежування континентального шельфу та виключних економічних зон обох країн у Чорному морі. До тактичних інформаційних кампаній, які періодично розгорталися в ЗМІ Румунії, відносилися подання різноманітної, але цілеспрямовано підбраної інформації про періодичні політичні кризи в Україні, протистояння між вищими гілками влади, проблеми із сусідніми країнами, нещасні випадки та техногенні аварії, особисті трагедії окремих українських громадян, природні катаклізми, які на той час мали місце в Україні. Разом взяте, це формувало відповідний імідж нашої держави. Такі короткотривалі, але достатньо ефективні за своїми результатами інформаційні кам-